

STANISŁAW PRAŻMOWSKI

DWUPRZYSŁÓWKOWE POŁĄCZENIA TYPU *DZIWNIE OBCO, MŁODZIEŃCZO NAMIĘTNIE* W DZISIEJSZEJ POLSZCZYŹNIE

Dwuprzysłówkowe połączenia badanego typu spotyka się w polszczyźnie o wiele rzadziej niż zestawienia przysłówka z czasownikiem czy przymiotnikiem. I w jednym, i w drugim wypadku przysłówek pełni prymarną dla siebie funkcję zdaniową¹. O ile jednak określnikiem czasownika może być prawie każdy przysłówek, o tyle przy przysłówku może pojawić się tylko przysłówek stopnia, miary oraz względu², np. *Janek uczy się bardzo dobrze, Zbadałem problem dostatecznie dokładnie, Chłopak wyglądał słabo fizycznie*. Połączenie przysłówka z innym przysłówkiem jest zestawieniem fakultatywnym³.

Oprócz wymienionych połączeń dwuprzysłówkowych spotyka się w języku polskim również nieco inne zestawienia. Nie pojawiają się one wprawdzie zbyt często, ale też nie na tyle rzadko, by pominąć je milczeniem. W gramatykach i opracowaniach o polskim przysłówku konstrukcje badanego typu nie są nawet sygnalizowane. Ich ilustracją są podane tu przykładowo zdania: *Czułem się teraz dziwnie obco w tym towarzystwie, Potraktowano mnie w tym urzędzie niespodziewanie uprzejmie, Powitała go szczególnie serdecznie, Całą rzecz załatwili niezwykle tajemniczo, Kochał ją młodzieńczo namiętnie, Całowali się szaleńczo nieprzytomnie, Poczynał sobie szczeniacko bezmyślnie*.

Zdania takie występują zarówno w polszczyźnie mówionej, jak i pisanej. Ich budowa składniowa jest stosunkowo prosta, ale struktura semantyczna każdego z nich nie należy do zbyt wyraźnych. Konstrukcje te są jeszcze jednym przykładem istniejącej w języku tendencji do maksymalnej kon-

¹ Wtórnie przysłówek jest określnikiem rzeczownika, zaimka i liczebnika, np. *niemal anioł, nikt zgola, prawie tysiąc*. W tej funkcji mogą pojawić się tylko niektóre przysłówki stopnia i miary. Por. np. A. Mirowicz. *Przysłówek przy liczebniku, zaimku i rzeczowniku*. JP 27:1947 s. 166-168.

² Najpełniejszy opis zdaniowych funkcji przysłówka podaje R. Grzegorzcykowa w pracy *Funkcje semantyczne i składniowe polskich przysłóweków* (Wrocław 1975).

³ Obligatoryjnie przysłówek występuje w zdaniu tylko przy niektórych czasownikach, np. *wyglądała ładnie, zachował się niegrzecznie, postąpił po bożemu, czuł się okropnie*.

densacji treści przy jednoczesnej oszczędności słowa. Poza tym działa tu także stare dążenie do sposobowego, przysłówkowego opisywania rzeczywistości. Na pytanie *jak jest?* coraz częściej zamiast pełnym zdaniem odpowiadamy pojedynczym przysłówkiem. Informuje on nas o rzeczywistości tej bardziej skrótowo niż rzeczownik czy czasownik. Do znacznie większej skrótowości i kondensacji znaczenia dochodzi, jeżeli do jednego przysłówka dodamy drugi. Tak zbudowane zdania pozwalają na uniknięcie nużących czytelnika lub słuchacza zbędnych dłużyzn, nie odbierając jednocześnie wypowiedziom tym całego bogactwa treści.

Analizowane połączenia dwu przysłówek typu *dziwnie obco, wyjątkowo serdecznie, młodzieńczo namiętnie, dyletancko naiwnie*, ze względu na posiadane znaczenie układają się w dwie zasadnicze grupy:

Połączenia typu A

dziwne nadzwyczajnie nieoczekiwanie nieprawdopodobnie niesamowicie niespodziewanie niezwykle szczególnie wyjątkowo	} + {	dobrodusznie gorąco 'serdecznie' gościnnie grzecznie hardo miło serdecznie uprzejmie wesoło
--	-------	---

Połączenia typu B

dyletancko młodzieńczo szaleńczo szczeniacko szczeniacho	} + {	bezmyślnie entuzjastycznie naiwnie namiętnie nieprzytomnie
--	-------	--

Połączenia typu A stanowią wśród badanych połączeń dwu przysłówek najliczniejszą grupę. Oba zestawiane przysłówki wyrażają oceny, które nigdy nie są wolne od subiektywizmu. Każdy z nich może być, i rzeczywiście bywa, pojedynczym określnikiem czasownika, np. *Czułem się u nich teraz d z i w n i e*, *Czułem się u nich teraz o b c o*, *Powitał mnie n i e z w y k ł e*, *Powitał mnie s e r d e c z n i e*. W połączeniach *dziwnie obco*, *niezwykle serdecznie* itp. drugi z zestawianych przysłówek jest normalnym określnikiem czasownika⁴

⁴ Poza przysłówkami oznaczającymi cechy uczuciowe i emocjonalne w drugim członie tego zestawienia może wystąpić prawie każdy inny przysłówek sposobu (*niespodziewanie szybko*, *wyjątkowo dokładnie* itp.), a nawet część z przysłówek miejsca i czasu (*niezwykle daleko*, *wyjątkowo późno* itp.).

oznaczającego przejaw, tj. czynność, proces lub stan. Następuje tu ocena tego przejawu ze względu na rodzaj, jakość oraz intensywność towarzyszących mu emocji i uczuć⁵. Czynności zawsze przebiegają przy bardziej lub mniej wyraźnym zaangażowaniu uczuciowym i emocjonalnym osoby w nich uczestniczącej, np. *pomagał mi dobrodusznie, wszędzie przyjmowali nas miło, zęgnął go serdecznie*.

Przysłówki pierwszego członu zestawienia w swoim znaczeniu wskazują na stopień cechy nazywanej drugim przysłówkiem. Informują o bardzo dużym, maksymalnym jej natężeniu, o tak dużym, że zaczyna nas ono dziwić, niepokoić, zastanawiać, a nawet szokować. Ocena ta następuje poprzez porównanie sytuacji w chwili jej relacjonowania z tym, co było wcześniej, co bywało już charakterystyczne dla tych samych lub bardzo podobnych okoliczności w przeszłości. Znaczeniowo przysłówki te są niemal identyczne z formami typu *bardzo, wielce, kolosalnie, diabelnie, niezmiernie, okropnie*⁶. Formy *dziwnie, niespodziewanie* itp. w badanych połączeniach poza informowaniem o maksymalnym natężeniu cechy nazywanej drugim przysłówkiem zawierają w swojej złożonej strukturze semantycznej element emocji, ekspresji towarzyszącej każdej ocenie. Oprócz tego w analizowanych zestawieniach pełnią funkcję wykładników modalności, stanowią ramę modalną zdania głównego, tj. wyrażającego czysty sąd o rzeczywistości. Formy *dziwnie, niespodziewanie* itp. można bez trudu zastąpić osobnymi zdaniami o bardzo podobnym znaczeniu. Tak np. zdanie *Czułem się u nich teraz dziwnie obco należy interpretować jako 'Czułem się u nich teraz tak (bardzo) obco, że mnie to dziwiło', konstrukcję Powitał mnie niespodziewanie serdecznie – jako 'Powitał mnie tak (bardzo) serdecznie, na tyle serdecznie, że nie spodziewałem się (po nim) tego' itp. Rozbudowana w ten sposób struktura semantyczna nie utrudnia jednak zrozumienia sensu całego zdania i procesu komunikacji międzyludzkiej.*

Połączenia typu B posiadają również zawile znaczenie co zestawienia poprzedniego typu. Pojawiają się one w użyciu jednak o wiele rzadziej niż połączenia *dziwnie obco, niespodziewanie serdecznie* itp. O ile w pierwsze może wchodzić bardzo duża liczba przysłówek, o tyle w drugich spotyka się stosunkowo niewiele ich przykładów. Ograniczenia te dotyczą głównie form pierwszego członu połączeń *młodzieńczo namiętnie, dyletancko naiwnie* itp. W konstrukcjach takich pojawiają się jedynie formy typu *dyletancko, młodzieńczo, szaleńczo, szczeniacko, sztubacko (dyletancko naiwnie, młodzieńczo namiętnie, szczeniacko bezmyślnie* itp.). W drugim członie zestawienia przysłówek może być znacznie więcej.

Formy *dyletancko, młodzieńczo, szaleńczo* itp. mają ogólne znaczenie 'tak jak; tak, że pod jakimś względem przypomina to kogoś innego; tak, że

⁵ Przysłówki typu *gościnnie, serdecznie, uprzejmie* itp. łączą się zasadniczo tylko z czasownikami oznaczającymi czyjeś postępowanie, zachowanie się.

⁶ Por. Grzegorzyczkowa, jw. s. 92 n.

właściwe jest to komuś innemu'. Struktura formalna i semantyczna tych przysłówków jest stosunkowo złożona. Ich treść ujęta została skrótowo i precyzyjnie⁷, podobnie jak to ma miejsce przy przysłówkach *dziwnie*, *niespodziewanie* itp. Z obserwacji materiału językowego wynika, że połączenia *młodzieńczo namiętnie*, *dyletancko naiwnie* i podobne znane są polszczyźnie od niedawna. Część z nich zresztą spotyka się tylko w języku mówionym. Przysłówki drugiego członu zestawienia wskazują na cechy psychiczne i umysłowe osoby, której przejaw dotyczy. Cechy te są zwykle zmienne, towarzyszą przejawom, procesom lub stanom w czasie ich trwania. Właściwości komunikowane formami *bezmyślnie*, *entuzjastycznie*, *namiętnie* itp. są dodatkowo dookreślane przez pierwszy człon tego połączenia.

Przysłówki *dyletancko*, *młodzieńczo*, *szaleńczo* itp. są przysłówkami porównawczymi⁸, w zestawieniu jednak z drugim przysłówkiem modyfikują nieco swoje znaczenie – nabierają charakteru modalnego. Ich miejsce mogą zająć z powodzeniem osobne zdania, np. konstrukcja *Kochał ją m ł o d z i e ń c z o n a m i e ń t n i e* ma strukturę semantyczną 'Kochał ją namiętnie, tak namiętnie, jak mógłby to uczynić (tylko) ktoś młody'. Zdanie *Tłumaczył to zjawisko dyletancko naiwnie* może być interpretowane jako 'Tłumaczył to zjawisko naiwnie, tak naiwnie, jak mógłby to zrobić (tylko) dyletant'. Każde inne zdanie zawierające tego typu dwuprzysłówkowe połączenia ma podobną strukturę znaczeniową.

Wszystkie podane tu przykładowo przysłówki porównawcze wskazują, ale już mniej wyraźnie niż formy *dziwnie*, *niespodziewanie* itp. w połączeniach poprzedniego typu, na modalny charakter całej wypowiedzi. W podanej wyżej jednej z możliwych interpretacji konstrukcji interesującego nas rodzaju⁹ formy *młodzieńczo*, *dyletancko* itp. stanowią obudowę modalną całego zdania¹⁰.

*

Przeprowadzona analiza dwuprzysłówkowych połączeń typu *dziwnie obco*, *młodzieńczo namiętnie* itp. wskazała na różnice między nimi a innymi, częściej spotykanymi zestawieniami dwu przysłówków, tzn. połączeniami

⁷ Por. T. Smótkowa, D. Tekiel, *Nowe słownictwo polskie. Przymiotniki i przysłówki*. Wrocław 1977 s. 100.

⁸ Tamże s. 84; Grzegorzyczkowa, jw. s. 83 n.

⁹ Jeżeli poddane tu analizie zdania *Kochał ją młodzieńczo namiętnie*. *Tłumaczył to zjawisko dyletancko naiwnie* będziemy eksplikować jako 'Kochał ją tak, jak czyni to młodzieniec namiętnie' oraz 'Tłumaczył to zjawisko tak, jak robi to dyletant naiwnie', to modalny charakter tego typu konstrukcji przestaje być wyraźny.

¹⁰ Poza tym w sposób bardzo pośredni informują także o stopniu i mierze natężenia cechy nazywanej drugim przysłówkiem. Mówiąc np. *Kochał ją młodzieńczo namiętnie*, stwierdzamy pośrednio, że namiętność ta była tak wielka, iż mógł się na nią zdobyć tylko człowiek młody. Jest to jednak znaczenie dalsze, wynikające najczęściej dopiero z szerszego kontekstu bądź sytuacji.

przysłówka z przysłówkami stopnia, miary oraz względu. Różnic tych nie dostrzegano dotychczas. Badane połączenia dwu przysłówków nie były – jak już wspomniałem – wymieniane jako możliwe w istniejących opracowaniach kategorii polskiego przysłówka. Może stało się tak i dlatego, że zestawienia te są stosunkowo rzadkie i raczej nowe w języku polskim. Niemniej jednak trudno ich nie dostrzegać, zwłaszcza że są one jeszcze inną dla przysłówka możliwością użycia semantyczno-składniowego.

Bliższe obserwacje konstrukcji z przysłówkami pozwalają stwierdzić, że mogą one pełnić w zdaniu wiele rozmaitych funkcji, o których nadal nie wiemy wszystkiego. Bywa też, że problemy te uchodzą naszej uwadze w natłoku innych, bardziej wyraźnych zjawisk językowych. W tej sytuacji konieczne są dalsze badania użyc polskich przysłówków w strukturze zdaniowej, tym bardziej że stanowią one w naszym zasobie leksykalnym bardzo pokązną i ciągle otwartą grupę wyrazów.